

Founding and the first years of the “Wisentgehege Springe” as a project of the International Society for the Protection of the European Bison

Thomas Hennig

Wisengehege Springe, Germany

Already in 1924, one year after the foundation of the International Society for the Protection of the European Bison, a first plan for a German wisent national reserve was initiated by Lutz Heck from the Berlin Zoo. In 1926, a first meeting was held to plan a wisent conservation park. The meeting took place on September 14 at the Berlin Zoo. High-ranking representatives of the forestry administration, various ministries and the State Office for the Preservation of Natural Monuments as well as Lutz Heck were involved. The choice for the wisent conservation park fell on the forest area “Saupark” as part of the head forester’s office of the same name, located about 25 km south of Hanover. It has been surrounded by a 16 km long wall since 1839. As an outer boundary, this not only provides good protection against the escape of animals, but also grants a great protection against contact with other wild or domestic animals and thus a necessary protection against epidemics.

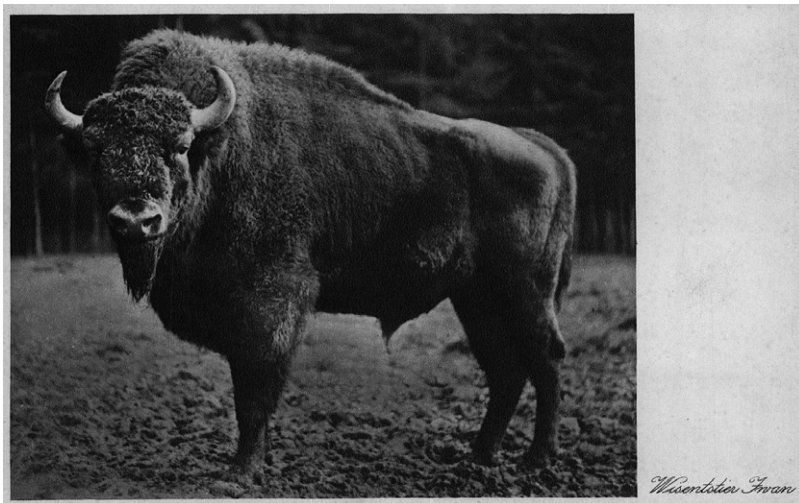
Negotiations began immediately with the landowner von Beyme in Scharbow, Mecklenburg, for the purchase of wisents. Unfortunately, foot-and-mouth disease broke out in the herd before an agreement could be reached. A catastrophe! It was not possible to procure purebred wisents elsewhere. Out of this emergency situation, on the recommendation of Lutz Heck (Zoo Berlin), it was decided to start a crossbreeding, the so-called “displacement breeding”, with the American bison and to switch to pure wisent breeding at a later stage, when the opportunity arose.

On October 9, 1926, a detailed inspection of the area available for the wisent reserve took place in the “Saupark Springe”. High representatives of the Forestry Commission, the State Office for the Preservation of Natural Monuments, Lutz Heck from the Berlin Zoo and August Maske, head of the forestry office “Saupark”, took part.

Construction began in 1927, with services advertised in the newspaper (such as drilling holes for fence posts). Solid wooden fences were built.

Fot. 1. FRIGGA, 02.04.1934, fot. Erna Mohr

Fot 2. BERNSTEIN, 1938, postcard

A wooden building with four stalls and catching facilities was also built. This made it possible to separate or confine individual animals or the entire herd. The building was planned by the construction office of the Berlin Zoo as an improved copy of the facilities in Berlin and Boitzenburg. To protect the wisents from liver fluke, which is transmitted by the water snail (*Limnaea palustris*), all open water bodies were filled in or diverted.

Fot. 3. BORGHILD, 02.04.1934, fot. Erna Mohr

Outside the enclosure, another fence was erected to prevent visitors from coming into direct contact with the animals and thus transmitting diseases. The enclosure created was 6 hectares in size.

On Wednesday, September 12, 1928, the first transport of animals from Berlin arrived in Springe by truck. Delivered were:

- the purebred wisent bull BERNSTEIN (146) called IWAN,
- two American bison cows (Mary, Pauline),
- one F2-hybrid cow (Rosa),
- one F1-hybrid wisent-Am. bison heifer (Fritzi).

In the following years hybrids were created up to the third generation with a proportion of more than 80% wisent genes. Within 7 years 24 wisent-American bison hybrids were born in Springe. They were healthy and hardy and had essentially the appearance of a wisent. The animals were listed in the studbook, as elsewhere, in the category “hybrids”. This displacement breeding (BERNSTEIN, in each case with the last born hybrid cow) could have been continued in further generations with the aim of further increasing the wisent genes proportion. However, the displacement breeding could be abandoned when the possibility arose to start breeding with pure wisent cows owned by Count Arnim from Boizenburg. Count Arnim was co-founder and vice president of the International Society for the Protection of the European Bison. He delivered in March 1934 the wisent cows FRIGGA (called Kauka because she was a daughter of the famous bull KAUKASUS), BORGHILD and

Fot. 4. BODA, 02.04.1934, fot. Erna Mohr

BODA. This was the beginning of purebred wisent breeding in Springe. The pregnant cows FRIGGA and BODA gave birth to the first purebred wisent calves in Springe already in 1934 (BORAH and BOMBE). Only one year later, in May 1935, the first wisent calf sired in Springe was born. The little bull was almost inevitably named SPRINGER. Until today, all wisents born in Springe (line LC) are given names beginning with the letters “Sp”.

On August 29, 1934, the last hybrid was transported to the Schorfheide animal park, since then there are only purebred wisents in the Springe breed.

The young bull “SPRINGER” was also the first wisent that was transferred from the reserve Springe to another project. On June 6, 1936, he was transported to the wisent project in Neandertal.

In 1939, at the age of 14, the extremely successful bull BERNSTEIN had to be killed. BERNSTEIN alias Iwan sired after the change of breeding: 16 (8,8) purebred calves in Springe.

BENDIX was purchased as a new breeding bull on October 24, 1939. He died in September 1945 and sired 10 calves during his time at Springe.

FRIGGA was almost 27 years old when she died in 1947. In her lifetime she gave birth to 17 calves, 8 of which were in Springe.

BODA died in May 1945, she was one of six wisents poached in the turmoil at the end of the World War II and shortly after. She gave birth to 9 calves, 5 of them in Springe. Some time later, the British occupation forces issued a protective decree for the “British Game Reserve Saupark Springe” and conditions returned to normal.

Fot. 5. BENNO, postcard

BORGHILD died on November 13, 1950, at the age of 24. She gave birth to a total of 13 calves, 7 of them in Springe.

Today, 100 years after the foundation of the International Society for the Protection of European Bison, the “Wisentgehege Springe” can look back on 390 wisent births. 68 wisents were taken in and 206 wisents were given to other breeders as well as to reintroduction projects all over Europe. Since 2012, lowland wisents have been bred alongside the lowland-Caucasian wisent. Their names in pedigree book started with the letters DE. The Lower Saxony State Forestry, an institution under public law, is the responsible authority and to this day “Wisentgehege Springe” is therefore operated by foresters until today. In all these years only four foresters were responsible for the wisent herd in Springe: Hans Schwarz (until 1935), Kurt Böger (1935–1972), Joachim Hennig (1972–2003) and Thomas Hennig since 2003.

Bibliography:

Berichte der Internationalen Gesellschaft zum Erhalt des Wisents, Band 3, Heft 3
First Zuchtbuch 1932 (Gerd von der Groeben) und spätere

Archive of Wisentgehege Springe

Archive of European Bison Pedigree Book, Bialowieza

Translation: Verena Kaspari

Powstanie i pierwsze lata „Wisentgehege Springe” jako projektu Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra

Już w 1924 roku, rok po założeniu Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra, pierwszy w Niemczech projekt państwowego rezerwatu żubra zainicjował Lutz Heck z berlińskiego zoo. W 1926 r. odbyło się pierwsze zebranie w celu zaprojektowania parku ochrony żubrów. Spotkanie odbyło się 14 września w berlińskim zoo. Zaangażowani byli wysocy rangą przedstawiciele administracji leśnej, różnych ministerstw i Państwowego Urzędu Ochrony Pomników Przyrody oraz Lutz Heck. Wybór na tworzenie parku ochrony żubrów padł na obszar leśny „Saupark” będący częścią nadleśnictwa o tej samej nazwie, położony około 25 km na południe od Hanoweru. Od 1839 roku ten obszar jest otoczony murem o długości 16 km. Jako zewnętrzna granica zapewnia nie tylko dobrą ochronę przed ucieczką zwierząt, ale także zapewnia doskonałą ochronę przed kontaktem z innymi dzikimi lub domowymi zwierzętami, a tym samym niezbędną ochronę przed chorobami.

Natychmiast rozpoczęły się negocjacje z właścicielem ziemskim von Beyme w Scharbow w Meklemburgii w sprawie zakupu żubrów. Niestety, zanim udało się osiągnąć porozumienie, w stadzie wybuchła pryszczycza. Katastrofa! Nie było możliwości pozyskania żubrów czystej krwi gdzie indziej. Z tej wyjątkowej sytuacji, za rekomendacją Lutza Hecka (Zoo Berlin), zdecydowano się rozpocząć krzyżowanie z bizonem, tzw. hodowlę wypierającą, a przestawienie się na hodowlę czystych żubrów w późniejszym etapie, gdy nadarzy się taka okazja.

9 października 1926 r. w „Saupark Springe” odbyła się szczegółowa inspekcja terenu dostępnego na rezerwat żubrów. Uczestniczyli w nim wysocy przedstawiciele Komisji Leśnictwa, Państwowego Urzędu Ochrony Pomników Przyrody, Lutz Heck z berlińskiego ogrodu zoologicznego oraz August Maske, kierownik okręgu leśnego „Saupark”.

Budowę rozpoczęto w 1927 r., a o postępie prac informowały gazety (np. wiercenie otworów pod słupki ogrodzeniowe). Zbudowano solidne drewniane ogrodzenia. Wybudowano również drewniany budynek z czterema zagrodami i urządzeniami do odłowy. Umożliwiło to odseparowanie lub zamknięcie pojedynczych zwierząt lub całego stada. Budynek został zaprojektowany przez biuro konstrukcyjne berlińskiego zoo jako ulepszona kopia obiektów w Berlinie i Boitzenburgu. Aby chronić żubry przed przywrą wątrobową przenoszoną przez ślimaka wodnego (*Limnaea palustris*), wszystkie otwarte zbiorniki wodne zostały zasypane lub zmienione.

Na zewnątrz wybiegu wzniesiono kolejne ogrodzenie, aby uniemożliwić zwiedzającym bezpośredni kontakt ze zwierzętami, a tym samym przenoszenie chorób. Utworzona zagroda miała powierzchnię 6 hektarów.

W środę 12 września 1928 r. do Springe przybył ciężarówką pierwszy transport zwierząt z Berlina. Dostarczono:

- czystej krwi żubra BERNSTEIN (146) o imieniu IWAN,
- dwie krowy bizony (Mary, Pauline),
- jedna krowa mieszańiec F2 (Rosa),
- jedna jałówka mieszańiec F1 żubra i bizona (Fritzi).

W kolejnych latach uzyskiwano mieszańce do trzeciego pokolenia z udziałem ponad 80% genów żubra. W ciągu 7 lat w Springe urodziły się 24 mieszańce żubra i bizona. Zwierzęta były zdrowe i odporne, i zasadniczo miały exterior żubra. Zwierzęta zostały wymienione w księdze rodowodowej, podobnie jak gdzie indziej, w kategorii „mieszańce”. Ta hodowla wypierająca (BERNSTEIN,

w każdym przypadku z ostatnią urodzoną krową mieszańcem) mogła być kontynuowana w kolejnych pokoleniach w celu dalszego zwiększenia proporcji genów żubra. Z hodowli wypierającej można było jednak zrezygnować, gdy pojawiła się możliwość rozpoczęcia hodowli czystej krwi żubrów uzyskanymi od hrabiego Arnima z Boizenburga. Hrabia Arnim był współzałożycielem i wiceprezesem Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra. Przekazał w marcu 1934 r. krowy żubra FRIGGĘ (zwaną Kauką, ponieważ była córką słynnego byka KAUKASUS), BORGHILD i BODE. To był początek hodowli żubrów czystej krwi w Springe. Ciężarne krowy FRIGGA i BODA już w 1934 r. urodziły w Springe pierwsze cielęta czystej krwi (BORAH i BOMBE). Zaledwie rok później, w maju 1935 roku, urodziło się w Springe pierwsze cielę żubra. Mały byczek naturalnie otrzymał imię SPRINGER. Do dziś wszystkim żubrom urodzonym w Springe (linia LC) nadawane są imiona zaczynające się na litery „Sp”.

29 sierpnia 1934 r. ostatni mieszańiec został przetransportowany do parku zwierząt Schorfheide, od tego czasu w Springe są tylko żubry czystej krwi.

Młody byczek „SPRINGER” był jednocześnie pierwszym żubrem przeniesionym z rezerwatu Springe do innego projektu. 6 czerwca 1936 został przetransportowany do projektu żubrów w Neandertal.

W 1939 roku, w wieku 14 lat, musiał zostać zabity odnoszący niezwykle sukcesy byk BERNSTEIN. BERNSTEIN alias Iwan dał w Springe po zmianie hodowli: 16 (8,8) cieląt czystej krwi.

BENDIX został zakupiony jako nowy byk hodowlany 24 października 1939 roku. Padł we wrześniu 1945 roku i spłodził 10 cieląt podczas pobytu w Springe.

FRIGGA miała prawie 27 lat, kiedy padła w 1947 roku. W swoim życiu urodziła 17 cieląt, z czego 8 w Springe.

BODA padła w maju 1945 r., była jednym z sześciu żubrów zabitych podczas zamieszek pod koniec II wojny światowej i krótko po niej. Urodziła 9 cieląt, w tym 5 w Springe. Jakiś czas później brytyjskie siły okupacyjne wydały dekret ochronny dla „Brytyjskiego Rezerwatu Dzikich Zwierząt Saupark Springe” i warunki wróciły do normy.

BORGHILD zmarła 13 listopada 1950 roku w wieku 24 lat. Urodziła łącznie 13 cieląt, w tym 7 w Springe.

Dziś, 100 lat po założeniu Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra, „Wisentgehege Springe” może poszczycić się narodzinami 390 żubrów. W hodowli na miejscu pozostało 68 żubrów, a 206 żubrów przekazano innym hodowcom oraz projektom reintrodukcji w całej Europie. Od 2012 r. żubry nizinne są hodowane obok żubrów nizinno-kaukaskich a Ich imiona w księdze rodowodowej zaczynają się na litery DE. Odpowiedzialną instytucją za rezerwat są Lasy Państwowe Dolnej Saksonii, instytucja prawa publicznego, dlatego do dziś „Wisentgehege Springe” jest zarządzana przez leśników. We wszystkich tych latach tylko czterech leśników było odpowiedzialnych za stado żubrów w Springe: Hans Schwarz (do 1935), Kurt Böger (1935-1972), Joachim Hennig (1972-2003) i Thomas Hennig od 2003.

Gründung und die ersten Jahre des Wisentgeheges Springe als Projekt der Internationalen Gesellschaft zum Erhalt des Wisents

Bereits im Jahr 1924, ein Jahr nach der Gründung der Internationalen Gesellschaft zum Erhalt des Wisents, entstand initiiert von Lutz Heck, Zoo Berlin, ein erster Plan für einen staatlichen deutschen Wisent-Schutzpark. 1926 fand ein erstes Treffen zur Planung des Wisent-Schutzparks statt. Man traf sich am 14. September im Zoo Berlin. Beteiligt waren hochrangige Vertreter der Forstverwaltung, verschiedener Ministerien und der Staatlichen Stelle für Naturdenkmalpflege und Lutz Heck. Die Wahl für den Wisent-Schutzpark fiel auf das Waldgebiet „Saupark“ in der gleichnamigen Oberförsterei, ca. 25 km südlich von Hannover. Er ist seit 1839 von einer 16 km langen Mauer umgeben. Diese bietet als Außengrenze nicht nur guten Schutz vor dem Entweichen der Wisente, sondern auch vor Kontakt mit anderen Wild- oder Haustieren zum Schutz vor Seuchen.

Sofort begannen Verhandlungen zum Kauf von Wisenten mit dem Gutsbesitzer von Beyme in Scharbow, Mecklenburg. Bevor ein Abschluss erzielt wurde, erlag die Herde allerdings der Maul- und Klauenseuche. Eine Katastrophe! Andernorts reinblütige Wisente zu beschaffen war nicht möglich. Aus dieser Notlage heraus wurde auf Empfehlung von Lutz Heck (Zoo Berlin) beschlossen, im staatlichen Wisent-Schutzpark eine Kreuzungszucht, genannt „Verdrängungszucht“ mit dem Amerikanischen Bison zu beginnen und bei Gelegenheit später auf reinblütige Zucht umzustellen.

Am 9. Oktober 1926 fand im Saupark Springe eine genaue Besichtigung der für den Wisent-Schutzpark zur Verfügung stehenden Fläche statt. Beteiligt waren erneut hohe Vertreter der Forstverwaltung, der Staatlichen Stelle für Naturdenkmalpflege, Lutz Heck vom Zoo Berlin und August Maske, Leiter der Oberförsterei Saupark.

Im Jahr 1927 wurde mit den Bauarbeiten begonnen. In der Zeitung wurden Leistungen ausgeschrieben (z. B. Bohren von Löchern für Zaunpfähle). Massive, hölzerne Zäune wurden gebaut. Auch ein Holzgebäude mit vier Stallboxen und Fangmöglichkeiten entstand. So konnten sowohl einzelne Tiere oder auch die ganze Herde separiert oder festgesetzt werden. Geplant worden war das Gebäude vom Baubüro des Zoos Berlin als verbesserte Kopie der Anlagen in Berlin und Boitzenburg. Zum Schutz der Wisente vor dem Leberegel, der von der Wasserschnecke (*Limnaea palustris*) übertragen wird, wurden alle offenen Gewässer zugeschüttet oder abgeleitet.

Außerhalb des Gehegezauns wurde ein weiterer Zaun gebaut, damit Besucher keinen Kontakt zu den Tieren aufnehmen und Krankheiten übertragen konnten. Das entstandene Gehege hatte eine Größe von 6 ha.

Am Mittwoch, den 12. September 1928 kam der Transport der ersten Tiere aus Berlin per LKW in Springe an. Geliefert wurden:

- der reinblütige Wisentbulle BERNSTEIN (146) genannt IWAN,
- zwei Bisonkühe (Mary, Pauline),
- F2-Kreuzungskuh (Rosa),
- eine Wisent-Bison Färse als F1- Hybrid (Fritzi).

In den Folgejahren sind dann Hybride bis in die dritte Generation mit einem Anteil von über 80% Wisent entstanden. Innerhalb von 7 Jahren wurden 24 Wisent-Bison-Hybride in Springe geboren. Sie waren gesund und widerstandsfähig und hatten im Wesentlichen das Aussehen von Wisenten. Die Tiere wurden, wie andernorts auch, im Zuchtbuch in der Kategorie Kreuzungszucht geführt. Diese Verdrängungszucht (BERNSTEIN, jeweils mit der zuletzt geborenen Hybridkuh)

hätte in weiteren Generationen fortgesetzt werden können mit dem Ziel, den Wisentanteil weiter zu erhöhen. Die Verdrängungszucht konnte jedoch aufgegeben werden, als die Möglichkeit bestand, mit Wisentkühen des Grafen Arnim aus Boizenburg die reinblütige Zucht zu beginnen. Graf Arnim war Mitbegründer der internationalen Gesellschaft zum Erhalt des Wisents. Er lieferte im März 1934 die Wisentkühe FRIGGA (genannt Kauka, weil sie eine Tochter des berühmten Bullen KAUKASUS war), BORGHILD und BODA. Damit begann die reinblütige Wisentzucht in Springe. Die tragend angereisten FRIGGA und BODA brachten bereits 1934 die ersten Kälber in Springe (BORAH und BOMBE) zur Welt. Schon ein Jahr später, im Mai 1935 kam das erste in Springe gezeugte Wisentkalb zur Welt. Der kleine Bulle hieß fast zwangsläufig „SPRINGER“. Bis heute erhalten alle in Springe geborenen Wisente (LC-Linie) Namen mit den Anfangsbuchstaben „SP“.

Am 29.8.1934 wurde der letzte Hybrid in die Schorfheide abtransportiert; seitdem existieren in der Springer Zucht ausschließlich reinblütige Wisente.

Der junge Bulle „SPRINGER“ war auch der erste Wisent, der aus dem Wisentgehege Springe an ein anderes Projekt abgegeben werden konnte. Am 6. Juni 1936 wurde er in das Neandertal transportiert.

Der überaus erfolgreiche Bulle BERNSTEIN musste 1939 im Alter von 14 Jahren getötet werden. BERNSTEIN/Iwan hat nach der Umstellung der Zucht 16 (8,8) reinblütige Kälber gezeugt.

Als neuer Zuchtbulle kam BENDIX am 24. Oktober 1939. Er starb im September 1945 und hat in Springe 10 Kälber gezeugt

FRIGGA war fast 27 Jahre alt als sie 1947 starb. Sie hat 17 Kälber zur Welt gebracht, davon 8 in Springe.

BODA starb im Mai 1945. Sie war einer von sechs Wisenten, die in den Wirren zum Ende des 2. Weltkrieges und kurz danach gewildert worden waren. Sie hat 9 Kälber zur Welt gebracht, davon 5 in Springe. Kurze Zeit später wurde von der englischen Besatzungsmacht ein Schutzedikt für das „British Game Reserve Saupark Springe“ erlassen und die Verhältnisse normalisierten sich.

BORGHILD starb am 13. November 1950 im Alter von 24 Jahren. Sie hat 13 Kälber, davon 7 in Springe zur Welt gebracht.

Heute, 100 Jahre nach der Gründung der Internationalen Gesellschaft zum Erhalt des Wisents, blickt das Wisentgehege Springe auf 390 Wisentgeburten zurück. 68 Wisente wurde aufgenommen und 206 Wisente wurde an andere Züchter und Wiederansiedlungsprojekte in ganz Europa abgegeben. Seit 2012 werden neben den Flachland-Kaukasus-Wisenten auch Flachlandwisente gezüchtet. Sie erhalten Zuchtbuchnamen mit den Buchstaben DE. Bis heute wird das Wisentgehege Springe von Förstern betrieben. Zuständig sind die Niedersächsischen Landesforsten, eine Anstalt öffentlichen Rechts. Nur vier Förster waren in der gesamten Zeit für die Wisentzucht in Springe zuständig: Hans Schwarz (bis 1935), Kurt Böger (1935–1972), Joachim Hennig (1972–2003) und Thomas Hennig seit 2003
